

подразделении системы образования к жизни, к эффективной адаптации и вооружает их соответствующими знаниями и умениями.

Наряду со сказанными особенностями процесса национального воспитания приводят к тому, что теоретико-методологическое значение приобретает национальная культура, которая воплощена в устном народном творчестве, прикладном искусстве, музыке, поэзии, народных традициях, памятниках материальной культуры.

Говоря о культуре казахского народа как государство образующей нации, отметим важность осознания всеми гражданами необходимости ее освоения. С точки зрения национального воспитания подрастающего поколения актуальными являются те нравственные ценности, которые заложены в культурном наследии казахов. Исторически сложилось так, что многие нравственные нормы казахского народа отражались в творчестве акынов и жырау (исполнителей эпических сказаний). Их считали вещими поэтами, предвидящими будущее. Философы-жырау затрагивали важнейшие стороны жизни народа, изменения в обществе и природе; восхваляли ханов и батыров за их деяния. Большое место в их творчестве занимают размышления о счастье, о семейных ценностях. Акыны – поэты-импровизаторы – отражали в своем творчестве главные моральные ценности, которые уважаются в казахской степи.

Важнейшие позиции в области воспитания казахского народа раскрыты в творчестве Абу Насра аль-Фараби и Абая. Необходимо знакомство подрастающего поколения с их творчеством. Как справедливо отмечает Г.Г. Барлыбаева, «... и аль-Фараби, и Абай призывают людей вырабатывать в своей душе все наиболее возвышенное и благородное: храбрость, щедрость, воздержание, дружелюбность и другие подобные качества, которые не только облагораживают обладателя их, но и благотворно влияют на других при общении с ним. И аль-Фараби, и Абая присуще

благожелательное отношение к человеку, которого они наделяют правом на активное взаимодействие с внешним миром. Объединения людей, считают мыслители, включены в мировую гармонию через активное приобщение к умопостигаемому миру, а люди представляются ими личностями, действующими сообразно явлениям разума. Философия и аль-Фараби, и Абая жизнеспособна именно потому, что она дает ответ на вопрос о смысле человеческой жизни, не редуцируя его к другим вопросам» [4].

Данные идеи нашли свое продолжение в трудах многих казахстанских философов, писателей, поэтов, ученых прошлого и современности.

Положения, высказанные в данной статье, полностью согласовываются с позицией Президента Казахстана Н.А. Назарбаева по пяти принципам, лежащим в основе национальной идеи Казахстана: фактическое и юридическое равенство всех этносов республики; казахский народ является государствообразующим этносом, поэтому он несет ответственность перед другими этносами, а другие этносы должны относиться с пониманием к самовыражению казахской нации; религиозная идентичность и толерантность народов; воспитание казахстанского патриотизма; развитие малого и среднего бизнеса, формирование казахстанского среднего класса.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / В.А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1985. – 557 с.
2. Бердяев Н. Судьба России / Н. Бердяев. – М., 1990. – С. 19.
3. Основы национального воспитания. Курс лекций – Алматы : КазНПУ им. Абая, 2010. – 97 с.
4. Барлыбаева Г.Г. Аль-Фараби и Абай: проблемы преемственности // Известия Министерства образования и науки РК, НАН РК. Серия обществ. наук. – 2000. – № 4. – С. 19-22.

УДК 37.017:372.032"1970/80"

ВПЛИВ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (70-80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Надія КАЛІНІЧЕНКО (Кіровоград)

У статті розкриваються процеси формування освітнього середовища (70-80-ті роки ХХ століття) на основі поширення та творчого використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: Павлівська середня школа, провідні ідеї педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, процеси формування освітнього середовища (70-80-ті роки ХХ ст.).

В статті розкривається процес формування освітнього простору (70-80-е роки ХХ ст.) на основі поширення та творчого використання педагогічних ідей В.А. Сухомлинського.

Ключевые слова: Павлышская средняя школа, ведущие идеи педагогического наследства В.А. Сухомлинского, процессы формирования образовательной среды (70-80-ые годы XX ст.).

*Що було найголовніше в моєму житті?
Без вагань відповідаю: любов до дітей [1, с. 7]*

В.О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Павлыська середня школа, директором і вчителем якої 22 роки був В.О. Сухомлинський, стала творчою лабораторією педагогічної думки, продуктивного досвіду виховання. Численні делегації, які приїздили в Павлиш, захоплювалися новаторськими підходами та досвідом організації навчально-виховного процесу, яскравими традиціями, що вдосконалювалися роками. Особливий інтерес його творча діяльність викликала у вчителів та вихователів Кіровоградщини, на землі якої він народився, виріс, набув життєвого досвіду, сформував талант вихователя й організатора шкільництва, став відомою і шанованою Людиною, а своєю невсипущою, новаторською діяльністю зробив відомими в Україні і світі Павлиш і Кіровоградщину.

Директор школи успішно поєднував учительську та управлінську діяльність з науковими дослідженнями. У 1955 році В.О. Сухомлинський захищає кандидатську дисертацію на тему: «Директор школи – керівник навчально-виховного процесу». У 1957 році його обрано членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РРФСР. Наступного, 1958 року, Президія Верховної Ради УРСР присвоює йому звання Заслуженого вчителя УРСР. У 1968 році Вчитель із Павлиша обирається членом-кореспондентом Академії педагогічних наук СРСР. У цьому ж, 1968 році, під час роботи Всесоюзного учительського з'їзду в Москві, делегатом якого був Василь Олександрович, вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР про присвоєння йому Героя Соціалістичної праці. Одночасно В.О. Сухомлинський виконує відповідальні громадські доручення: обирається депутатом районної та обласної Ради депутатів трудящих; членом редколегії журналу «Радянська школа»; позаштатним редактором журналу «Народное образование», позаштатним кореспондентом «Учительской газеты» та ін.

Його педагогічні праці – результат глибоких роздумів про гострі педагогічні проблеми, осмислення значущого особистого досвіду навчання і виховання дітей. Запорукою його успіхів була надзвичайна працездатність і цілеспрямована самоосвітня робота. Особиста бібліотека, яка налічувала тисячі книг, і постійно поповнювалася, тому переконливе свідчення.

Подвижницька праця Вчителя була обумовлена прагненням допомогти дітям розкрити свої здібності, формувати кращі якості Людини і Громадянина. Радість праці, прагнення

своєю участю поліпшувати умови життя, не бути байдужими до інших людей, уміти співчувати і допомагати, віддано безкорисливо любити, розуміти красу праці, красу вчинку – такі доміанти щастя усвідомлювали павлыські школярі.

Всеохоплююча любов до дітей, прагнення бачити всіх по-справжньому щасливими були визначальними у діяльнісному, цілеспрямованому, подвижницькому житті Вчителя. Він був оптимістом попри всі болі й складнощі життя, що дало йому можливість змодельовати школу майбутнього, яку він назвав Школою Радості [2, с. 3-11].

Аналіз досліджень і публікацій. 70-80-ті роки ХХ століття відзначаються процесами гуманізації життєдіяльності шкільних колективів, творчим використанням педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в навчальних закладах усіх типів, науковцями педагогічних інститутів. Для цього періоду характерні численні наукові розвідки як відомих, так і молодих вчених, знаних в Україні та за її межами керівників навчальних закладів, Героїв Соціалістичної праці, численної плеяди вчителів України і колишнього СРСР. Серед них відзначаємо А.М. Богуш, М.Б. Євтуха, І.А. Зязюна, Н.В. Кічук, Н.П. Калениченко, В.І. Лозову, С.Г. Мельничука, В.Г. Риндак, А.Я. Розенберга, Г.І. Щукіну, викладачів системи післядипломної педагогічної освіти, педагогів-дослідників М.І. Кодака, Г.М. Перебийноса, А.Б. Резніка, І.Г. Ткаченка, педагогічний колектив Павлыської середньої школи імені В.О. Сухомлинського. Потужні процеси гуманізації в формуванні освітнього простору відбувалися під загальним керівництвом та активній участі партійних органів, управлінні освіти різних рівнів.

Мета цієї статті полягає у розкритті провідних напрямів та процесів формування освітнього середовища у 70-80-х роках ХХ століття на основі поширення та творчого використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. *Виховання громадянина – провідна ідея діяльності Павлыської середньої школи.*

В основі педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського провідним напрямом визначено завдання виховання громадянина-патріота, складовими якого виступають: формування наукового світогляду, виховання комуністичного ставлення до праці, соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, моральне, естетичне і фізичне виховання, які були дієвими засобами розвитку

особистості – Людини розумної, творчої, ділової, емоційної, красивої, з життєвими нормами, поглядами, переконаннями; принципової, сильної духом. Василь Олександрович наголошував, що виховні впливи на дитину здійснює не лише школа, учителі, сім'я, але й оточення, усе, що вона бачить, відчуває і робить, життєві явища, взаємовідносини між людьми. Тому в організації життя дитячого колективу поєднувалися як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори формування особистості. Вдумливо спланована виховна робота, оточення, в якому живе дитина, спрямовувалися на дієві зразки моральної поведінки.

Сучасники Сухомлинського досліджуваного періоду (70-80-ті роки ХХ століття) ґрунтовно вивчали практичний досвід і педагогічні праці Педагога, захоплювалися ідеєю комплексного підходу по формуванню особистості, вихованню громадянина, активно впроваджували їх в практику вищої і середньої школи.

Поздязєв Я.І. (Горьківський педінститут), Жолудєв Д.Г. (Мелітопольський педінститут), Жулкевська Г.В. (Вінницький педінститут), Тарасенко І.К. (Ніжинський педінститут), Шибицька Л.А. (Чернігівський педінститут), Костенко Л.Д. (Кіровоградський педінститут) наголошують на необхідності осмислення учителями передового педагогічного досвіду, досягнень психолого-педагогічної науки, зокрема спадщини Сухомлинського, його педагогічної майстерності формування переконань школярів у щоденній роботі в поєднанні з особистим прикладом учителя. (Не можна розділяти поняття «хороший учитель» і «хороший вихователь». Без виховної діяльності немає хорошого вчителя). На думку вчених, вагомим складовим комплексного підходу – практична реалізація двостороннього характеру виховання: єдність думок, почуттів, дій вихователя і вихованця, перетворення вихованця з об'єкта в суб'єкт виховання, органічне поєднання виховання і самовиховання [3, с. 5].

Перевірені багаторічною практикою висновки і рекомендації Сухомлинського, аргументують дослідники, збагатили педагогічну науку. Адже включення особистості в колектив не знімає, а навпаки, передбачає творчу активність, її ініціативу, здатність самостійно вибирати лінію поведінки, здійснювати самоконтроль і самоуправління своїми діями. Жулкевська Г.В. підкреслює, що В.О. Сухомлинський зробив неціненний внесок у науку про виховання [3, с. 26].

Тарасенко І.К. відзначає, що Вчитель на конкретних прикладах розкривав дітям важливість таких людських якостей як переконання, дисциплінованість, воля, зібраність, переважання мети цілепокладання як важливих складових духовності.

Шибицька Л.А. привертає увагу до залучення В.О. Сухомлинським дітей до турботи про іншу людину, взаємного обміну духовними цінностями.

Костенко Л.Д. за книгою «Народження громадянина» усебічно аналізує протиріччя духовного розвитку підлітків, акцентуючи увагу на непримиренності їх до зла, неправди, готовності відстоювати істину і невмінні розібратися в складних явищах життя; відзначає важливість виокремлення цих понять для практичної діяльності вчителя, оскільки Василь Олександрович успішно вирішував протиріччя шляхом створення цілісної системи морального, розумового, емоційного, естетичного і трудового виховання.

Науковці ґрунтовно вивчають моральні заповіді для дітей і юнацтва (Гриненко М.С., Одеський педінститут), органічного взаємозв'язку ідейно-політичного, трудового і морального виховання в педагогічній творчості В.О. Сухомлинського (Левківський М.В., НДІ педагогіки УРСР). І.А. Зязюн, Є.Г. Родчанін (Полтавський педінститут), виокремлюють тезу необхідності розкриття і усвідомлення учнями суспільно-політичних, моральних, естетичних ідей не лише в плані їх механічного запам'ятовування, заучування, а сприйняття як особистих переконань, краси думки і почуттів.

Увагу науковців привертають і стимули морального розвитку дитини (Глуценко А.Г., Слов'янський педінститут). Це характер праці, творчість, почуття радості, яке викликається пізнанням і відкриттям нового. Саме радість праці, радість успіху – головний стимул, що спонукає до активної діяльності, ставлення до того, що дитина робить, що робиться навколо неї. Майстерність учителя саме в умінні захоплювати працюю і пізнанням, пробуджувати радість творчості і успіху, прагнення дитини до самовдосконалення.

Зроблені спроби аналізу розвитку В.О. Сухомлинським ідей А.С. Макаренка про патріотичне виховання учнів (Базилевич Н.Г., Полтавський педінститут), стверджують, що внесок двох видатних радянських педагогів у вирішенні проблем патріотичного виховання полягає в створенні психолого-педагогічної основи для наукового підходу до проблем патріотичного виховання школярів, виокремленні об'єктивних закономірностей педагогічних явищ, які впливають на підготовку учнів до виконання свого патріотичного і громадянського обов'язку, що здійснюється в конкретних справах і вчинках. Особливою заслугою В.О. Сухомлинського, на думку автора, є розвиток патріотичних почуттів у навчальній діяльності учнів, використанні ним ефективні форми патріотичного виховання: образів рідного краю в творчих роботах, казках, складених

самими дітьми; активне спілкування з природою; взаємозв'язок патріотичного виховання і «сімейного стилю», які виховують любов і повагу до матері, батька, рідних, з яких формується почуття до Матері Батьківщини. Особливо захоплює науковців надзвичайна ємкість і гранична стислість обох педагогів у формулюванні тези про роль учителя в ідейному становленні підростаючого покоління, емоційному впливі вчителя на учнів, ролі його особистого прикладу.

Методика використання В.О. Сухомлинським прикладів як діяльних засобів у моральному вихованні учнів аналізується Тіпуховим В.Т. (Дрогобицький педінститут), Ширяєвою К.М. (Полтавський педінститут), які запозичують із практики роботи Павлівської школи цінні рекомендації: передаючи школярам вагому інформацію про життя і діяльність прогресивних людей минулого і сучасності, не захоплюватись кількістю заходів, старанно їх готувати, уникати пустослів'я, дедуктивізму і прямих паралелей між ідеалом і об'єктом виховання; поєднувати колективну роботу з індивідуальною, з переважанням першої; зберігати почуття міри і такту при посиленні на той чи інший ідеал, впливати словом і прикладом на розум і почуття вихованців; перевіряти і закріплювати результати роз'яснювальної роботи, долучаючи вихованців до участі в суспільно корисній діяльності [3, с. 51-65].

Значна кількість наукових розвідок цього періоду присвячена проблемі *виховання комуністичного ставлення до праці* в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського (Атлантова Л.І., Остапенко Н.Ф., НДІ педагогіки; Журавльов В.І., Воронежський педінститут; Любар А.А., Криворізький педінститут; Прищенко Л.А., Сумський педінститут; Вольський Є.Н., Бердянський педінститут; Федорчук Е.І., Кам'янець-Подільський педінститут; Шкот Л.І., Кіровоградський педінститут та ін.). Дослідники акцентують увагу на багатогранності аспектів трудового виховання учнівської молоді в школі Сухомлинського, на співробітництві школи, сім'ї і громадських організацій у вирішенні свідомого вибору сфери трудової діяльності випускників.

В.І. Журавльов, розглядаючи проблеми розвитку і втілення в практику ідей В.О. Сухомлинського про трудове виховання, робить висновок про їх сприйняття і використання викладачами педагогічних вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів-вихователів. Учений відзначає процеси осмислення і втілення в практику ідей павлівського Вчителя про багатоаспектність реалізації принципу зв'язку школи з життям,

перспективність таких методологічних положень, як поєднання дитячих і дорослих цілей виховання, тобто подвійна орієнтація цілей, змісту, методик, стилю трудової підготовки школярів одночасно на дитяче теперішнє і доросле майбутнє, його моральне відчуття потреб життя. Дослідники відзначають використання досвіду педагога-новатора в залученні трудових колективів до виховання робітничої і хліборобської зміни, зокрема інституту наставництва, організації роботи в учнівських виробничих бригадах, створення можливостей для кожного учня займатися справою, яка викликає інтерес, це, насамперед, численні гуртки, спрямовані на галузі народного господарства. Схвально поставились науковці до досвіду павлівського Педагога щодо залучення кожного вихованця до одночасної участі в кількох колективах, що забезпечувало його життєвим досвідом, розвивало інтереси і здібності, сприяло усвідомленню оцінювати свої можливості, вправлятися в праці в різновікових колективах. Особливо активно обговорювалися і підтримувалися окреслені Василем Олександровичем основні завдання трудового виховання і професійної орієнтації учнів (усвідомлення значущості праці, психологічна підготовка до праці) та принципи: єдність загального розвитку і трудового виховання, суспільно корисна спрямованість праці, виявлення і розвиток індивідуальності школяра в процесі трудової діяльності, раннє включення дітей в працю, різноманітність та посиленість видів праці, творчий її характер; зміст видів праці: навчальна праця, праця на пришкольній ділянці, виробнича праця, суспільно корисна праця, побутова праця; форми та методи трудового виховання: переконання, приклад і авторитет вихователів, вправління в трудовій діяльності [3, с. 94-100].

І науковці, і практики одночасно стверджують, що система трудового виховання і професійної орієнтації В.О. Сухомлинського становить надбання як в теорії, так і в методиці виховання, творчо використовується колективами загальноосвітніх шкіл у республіках Радянського Союзу.

Проблема *ідеалу людини* в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського стала предметом аналізу науковців Ярмоленко П.Я. (Херсонський педінститут), Шебитченко А.Н. (Полтавський педінститут), Товпигіна І.К. (Ворошиловградський педінститут), Ликова В.Н. (Кіровоградський педінститут) та ін. Виокремлено було наступні проблеми: формування активної життєвої позиції вихованця, поєднання виховання із самовихованням, об'єднання зусиль педагогів і вихованців, різноманітність форм і методів

виховної роботи, формування особистісних якостей підлітків (гідності, гордості, честі, мужності, патріотизму) та ін. Систему форм організації роботи з учнями, спрямованої на виховання громадянина, трудівника, сім'янина, дослідника характеризують як оригінальну, ефективну, ціннісну, спрямовану на виховання здорової, як у фізичному, так і в моральному відношенні, молоді.

Інтерес до утвердження ідей В.О.Сухомлинського в педагогічній науці і педагогічній практиці непересічний і багатоаспектний. Наприклад, у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук Макарчук В.В. розглядається проблема «Продуктивна праця в досвіді шкіл України (70-80-ті роки ХХ століття)». Автор наголошує, що одним із напрямів вирішення трудового виховання української молоді на сучасному етапі розвитку суспільства «... є вивчення досвіду, кращих надбань трудової підготовки у минулі роки. Особливо значущими для впровадження продуктивної навчально-виробничої діяльності були 70-80-ті роки ХХ століття. Саме в цей період у системі українського шкільництва почали утверджуватися учнівські виробничі і ремонтні бригади, шкільні лісництва, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, у яких трудова діяльність набула продуктивного характеру» [4, с. 3].

У цей період продуктивна праця розглядалася переважно як засіб морального, інтелектуального, естетичного виховання учнів, свідомого вибору ними майбутньої професії, оскільки здійснювався реальний зв'язок вивчення основ наук з продуктивною працею.

Аналізуючи теоретичні основи і емпіричний досвід продуктивної праці учнів цього періоду, дослідниця виокремлює новаторські підходи до організації учнівської продуктивної праці в авторській школі В.О. Сухомлинського, науково обґрунтовує перспективи трансформації досвіду продуктивної праці учнів у профільну підготовку в умовах реформування української освіти та впровадження ринкової економіки [4, с. 5].

Вчені як 70-80-х років, так і наші сучасники, постійно звертаються до вивчення системи *цільового середовища* за В.О. Сухомлинським, середовища, створеного на гуманістичних, демократичних засадах, доцільного, сприятливого для повноцінного розвитку особистості школяра, для професійного розвитку вчителя, підвищення педагогічної освіти і культури батьків із залученням громадських організацій до виховання дітей. Виділяються основні компоненти середовища сільської школи: соціальне, освітньо-виховне, культурологічне, які розглядаються як

своєрідний показник інтеріоризації особистістю культури, рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства [6, с. 97].

Цільове середовище Павлиської середньої школи автори визначають «... як своєрідну унікальну модель самопізнання, духовного та розумового збагачення особистості як учнів, так і вчителів, батьків з єдиною метою – розкрити особистісний потенціал, реалізувати себе як людину. Домінантним у створеному В.О. Сухомлинським цільовому середовищі у Павлиші вважаємо його толерантний характер, що передбачало гуманні та демократичні стосунки між учасниками навчально-виховного процесу, побудовані на взаємодії, гармонії, взаємоповазі, взаєморозумінні, співробітництві» [6, с. 98]. Дослідники захоплюються школою в Павлиші, яка задавала тон усьому інтелектуальному, культурному, духовному життю села, забезпечувала результативність впливу через: сформованість колективу однодумців, злагодженість дій педагогічного колективу, родини, громадськості; любов до дітей, віру в людину, повагу, взаєморозуміння, взаємодопомогу, натхненну працю; гармонію серця й розуму, єдність думки й почуттів; культу фізичної праці.

Автори активно пропагують в освітньому просторі педагогічні ідеї Вчителя, Науковця, Людини, яка над усе любила дітей і віддала їм своє серце, і роблять це захоплено і творчо [6, с. 100-102].

Науковці й вчителі Кіровоградщини всебічно вивчали і творчо використовували педагогічні ідеї і педагогічний досвід В.О. Сухомлинського, очолюваного ним колективу Павлиської школи. Особливості досліджуваного періоду розкриваються в численних збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, методичних посібниках, методичних рекомендаціях, статтях, лекціях, творчих зустрічах.

Викладачі кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного інституту розробили методичні рекомендації для учителів і студентів «В.О. Сухомлинський про шляхи вдосконалення уроку в радянській школі» [6], де ґрунтовно розглянули всі етапи моделювання уроків з чітким визначенням методів спільної роботи вчителя і колективу класу по досягненню навчально-виховної і розвивальної мети. Автори використали матеріали архівів: ЦГАОР УССР ф. 5097, зокрема рукописи: «Урок – основная форма учебно-воспитательной работы», «Требовательность в обучении – одна из важнейших сторон воспитывающего обучения», «Директор школы – руководитель учебно-воспитательной работы», опубліковані праці Педагога. Виокремлено такі важливі й актуальні

в умовах сьогодення складові уроку: підготовка вчителя до системи уроків, економне використання кожної хвилини, клімат взаємовідносин учителя і учня, віра в те, що дитина йде до школи зі щирим прагненням добре вчитися, організація процесу учіння під керівництвом учителя, культура розумової праці на уроці, стиль розумової праці, творче застосування знань, виховна спрямованість кожного уроку.

20 жовтня 1972 року в Павлиші Онуфріївського району відбулася обласна науково-практична конференція з питань вивчення та творчого впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в навчально-виховний процес, яка засвідчує глибоку зацікавленість управлінців, науковців і методистів збереженням, вивченням, поширенням і творчим використанням ідей педагога-земляка в шкільній практиці. З основною доповіддю «Про завдання учительських колективів області по вивченню і творчому впровадженню педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського» виступив В.І. Вибрик, завідувачий відділом науки і навчальних закладів обкому КП України. В обговоренні доповіді взяли участь І.Г. Ткаченко з проблеми шкільного колективу і формування особистості, М.І. Кодак – директор Павлиської середньої школи імені В.О. Сухомлинського, який розкрив значення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в навчально-виховній роботі. У роботі секцій, а їх було шість, взяли участь завідувачий обласного Д.Н. Стельмухов та директор обласного інституту вдосконалення вчителів О.М. Красноголовець зі своїми службами, завідувачі рай(міськ)вно, рай(міськ)методичними кабінетами, вчителі відомих в області шкіл, численна група науковців Кіровоградського педінституту ім. О.С. Пушкіна, директор та викладачі Олександрійського педагогічного училища. Учасники конференції розглянули широкий спектр питань щодо творчого впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. У конференції взяли участь друзі, соратники, сучасники педагога-гуманіста; атмосфера була творчою, сердечною, зацікавленою, а її учасники, у тому числі і автор цих рядків, започаткували об'єднання педагогів, які все своє педагогічне життя плідно працювали в навчальних закладах, сповідуючи ідеї видатного педагога-гуманіста.

Активну участь у роботі конференції взяли вчителі Павлиської школи. Оскільки засідання секцій проходили в її стінах, вони ділилися своїми творчими набутками і планами. Так, Г.О. Нестеренко, учителька початкових класів розповіла про використання педагогічної спадщини Сухомлинського в навчально-виховній

роботі з молодшими школярами, М.А. Шевченко, вчитель історії, акцентував увагу на вихованні громадянської позиції в школярів, О.І. Литвиненко, організатор позакласної та позашкільної роботи розкрила системний підхід до всебічного розвитку особистості в позакласній і позашкільній виховній роботі; М.І. Вовся, Л.М. Пашенко поділилися досвідом роботи вечірніх класів. Яскравим був виступ Івана Олександровича Сухомлинського, директора Онуфріївської заочної школи «В.О. Сухомлинський – громадянин, педагог, вчений».

На моє переконання, саме тут, у Павлиші, відбулося неформальне об'єднання творчої педагогічної інтелігенції навколо постаті В.О. Сухомлинського, його педагогічних ідей, педагогічної спадщини, яке поступово ставало потужною рікою творчості, ім'я якій – сухомлиністика.

24-26 вересня 1978 року відбулася велелюдна науково-практична конференція з нагоди 60-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського: «В.О. Сухомлинський і актуальні проблеми сучасної школи» (Кіровоград – Павлиші). Видані всі матеріали: програма, запрошення, тези доповідей і виступів (російською мовою). На пленарному засіданні були заслухані 12 доповідей. Серед них: «Єдинство познання, труда и нравственности – основа педагогической системы В.А. Сухомлинского» – Г.І. Щукіної, члена-кореспондента АПН СРСР, професора; «Вопросы трудового воспитания в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского и их дальнейшее развитие в учебно-воспитательной работе» – І.Г. Ткаченка, директора Богданівської середньої школи Знаменського району, Героя Соціалістичної Праці, кандидата педагогічних наук. А також виступили партійні керівники, науковці НДІ педагогіки УРСР, педагогічних інститутів та університетів, керівники та вчителі загальноосвітніх шкіл України і республік колишнього Союзу – понад 150 доповідей. Серед учасників нині відомі вчені України: І.А. Зязюн, В.І. Лозова, А.М. Богущ, О.Я. Савченко, Н.В. Курило; цвіт учительства: Герої Соціалістичної праці Г.Д. Нестеренко, Н.В. Онацька, Н.А. Коровай, Є.М. Люборська, Н.А. Кіріченко, М.П. Глухарьова, Н.Є. Войтенко; Заслужені вчителі України, насамперед Кіровоградщини: Г.М. Перебийніс, А.Б. Резнік, М.І. Кодак, С.Г. Максютін, С.П. Логачевська, І.Л. Мудрий, а також аспіранти.

Висновки. Аналіз наукових, методичних джерел періоду 70-80-х років ХХ ст. засвідчує про непересічний інтерес до педагогіки В.О. Сухомлинського в різних регіонах

колишнього СРСР, на Кіровоградщині, який актуалізувався у педагогічній практиці, на велелюдних педагогічних зібраннях, узагальнювався в часописах. Це був потужний інноваційний напрям, який сприяв формуванню самобутніх успішних шкільних колективів, розвитку психолого-педагогічних наук.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. – К., «Рад. школа», 1977. – С. 7-282.
2. Розенберг А.Я. Наш выдающийся земляк / А.Я. Розенберг // Методические материалы к 60-летию со дня рождения В.А. Сухомлинского. – Кировоград, общество «Знание», 1978. – С. 40.

3. Сухомлинский В.А. и современная школа / Тезисы докладов научно-практической конференции. 25-27 сентября 1978 г. – Кировоград. – 124 с.

4. Макарчук В.В. Продуктивна праця в досвіді шкіл України (70-80-ті роки ХХ століття) / Вікторія Вікторівна Макарчук // дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини. – Умань, 2006. – 211 с.

5. Мельник І.М., Семенюк М.П. Система цільового середовища за В.О. Сухомлинським [Електронний ресурс] / І.М. Мельник, М.П. Семенюк // – режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N132/N132p096-101.pdf – с. 96-101.

5. Сухомлинский В.А. О путях совершенствования урока в современной школе / [Методические рекомендации для учителей и студентов педагогических институтов; авт. текста В.А. Василенко]. – Маловишневская типография, 1981. – 24 с.

УДК 37(09)

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ФАКТОРУ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Лидія КОНДРАШОВА

У статті розглядається проблема підвищення якості шкільного навчання; аналізуються педагогічні ідеї В.Сухомлинського, який уперше звернув увагу вчителя-практика на емоційний фактор навчально-виховного процесу як засіб надання знанням учнів особистісного смислу, цінності.

Ключові слова: емоційний фактор, знання-цінності, гармонізація інтелекту та емоцій.

В статті розглядаються проблеми підвищення якості шкільного навчання; аналізуються педагогічні ідеї В.Сухомлинського, який уперше звернув увагу вчителя-практика на емоційний фактор навчально-виховного процесу як засіб надання знанням учнів особистісного смислу, цінності.

Ключевые слова: эмоциональный фактор, знание-ценность, гармонизация интеллекта и эмоций

Проблема школи, шкільного навчання у всі часи була і є актуальною. Із підвищенням ролі освіти в житті суспільства ускладнювалися і функції школи в підготовці підростаючого покоління до життя, активної участі в творенні і розвитку науки, культури, соціального прогресу, економіки.

Результат шкільного навчання, успішність оволодіння знаннями залежить від того, наскільки учні є задіяними у навчальний процес, зацікавленими у їх придбанні. Нерідко у шкільній практиці можна зустрітися з професійною безпорадністю вчителя. Високу активність учня та його міцні знання-цінності неможна забезпечити каральними методами, аморальними засобами, ціною приниження його самодостатності. Високий професіоналізм учителя проявляється в умінні помітити та усунути причини тривожної поведінки учня, знайти ефективні засоби залучення його до активної діяльності, розкрити перед ним перспективу морального й інтелектуального

зростання, розвитку всіх внутрішніх сил його особистості.

Ще Я.Коменський був упевнений у тому, що шкільна освіта успішно виконуватиме свою соціальну і духовно-етичну місію, якщо школу перетворити на майстерню гуманності, майстерню людяності. Аналізуючи стан шкіл свого часу, він вважав, що «до цього часу не було шкіл, які відповідають своєму призначенню». Цілком відповідною своєму призначенню Я.Коменський вважав таку школу, «яка була б дійсною майстернею людей, в якій, отже, розуми осяялися б блиском мудрості для того, щоб швидко проникнути у все явне і сокровенне душі, і рухи їх прямували б до загальної гармонії і чесноти.» [3, 151]. Мету школи він вбачав у тому, щоб людина відповідала своєму призначенню, щоб освіта удосконалювала її людську природу. На думку американського вченого У.Глассера школа не повинна залишатися для дитини «холодним будинком», де у відносинах вчителя й учнів відсутній емоційний контакт, доброзичливість і